

Н.Б. Буреніна

Концепція контролінгу в умовах глобалізації економічних процесів

Розкрита суть контролінгу, визначені основні положення сучасної концепції контролінгу і його роль в умовах глобалізації економічних процесів. Обґрунтована необхідність вивчення і впровадження підсистеми контролінгу на сучасних підприємствах України як засоби забезпечення їх конкурентоспроможності на світових ринках.

Актуальність проблеми

В умовах глобалізації економічних процесів перед підприємцями постають все більш складні проблеми. Як реакція на створення внутрішнього європейського ринку ЄС значно посилилася конкуренція. Перед топ-менеджерами стоїть завдання гнучко реагувати на швидкозмінні умови внутрішнього і зовнішнього середовища, ухвалювати обґрунтовані рішення з урахуванням чинника невизначеності і підприємницької «жилки», здійснювати оперативне і стратегічне планування і управління підприємством.

Економічне середовище в даний час украй нестабільне. Науково-технічний прогрес і динаміка зовнішнього середовища примушують сучасні підприємства перетворюватися на все складніші системи. Для забезпечення керованості таких систем необхідні нові методи управління, збору, обробки, аналізу і інтерпретації інформації. Складність полягає в тому, що великий потік зовнішньої і внутрішньої інформації (при недоліку релевантної), що надходить, керівництвом підприємством не в змозі обробити в умовах нестабільного навколишнього середовища і складної організаційної структури підприємства.

А ухвалення оптимального управлінського рішення повинне базуватися на достовірній і оперативній релевантній інформації і виробленні альтернативних варіантів управлінських рішень.

Таким чином, для зниження ступеня ризику і підвищення конкурентоспроможності підприємство потребує створення особливої обліково-аналітичної підсистеми управління, яка в світовій і вітчизняній науці і практиці отримала назву «контролінг».

Основними чинниками, що визначають актуальність впровадження системи контролінгу на сучасних підприємствах, є [1, з. 160]:

- нестабільність як зовнішніх, так і внутрішніх умов функціонування підприємства, що породжує підвищені вимоги до якості управління підприємством;
- глобалізація економічних процесів, масове залучення суб'єктів господарювання в зовнішньоекономічну діяльність, що істотно ускладнює завдання управління організацією;
- необхідність пошуку все більш ефективних і досконалих систем управління, що забезпечують життєздатність і стійкість функціонування підприємства;

Буреніна Наталя Борисівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Кримського економічного інституту Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана, м. Сімферополь.

© Н.Б. Буреніна, 2008

Розділ 4 Макроекономічні механізми

- необхідність вдосконалення і якісної зміни організації і методології інформаційного забезпечення;
- низька інформативність даних, що формуються в рамках традиційних методів планування, управлінського, бухгалтерського і фінансового обліку;
- недостатній рівень взаємодії і узгодженості в діяльності різних служб менеджменту підприємства.

На думку автора статті, однією з найважливіших причин впровадження контролінгу на підприємствах є відсутність обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень.

Аналіз досліджень і публікацій

Проведений аналіз праць відомих учених-економістів: Р. Піч, Е. Шерм, Д. Хан [1], Р. Манн, Е. Майер [2], Х. Фольмут [3], які стояли біля витоків розвитку концепцій контролінгу впродовж еволюційного розвитку цього наукового знання, а також публікацій учених, що продовжили вивчення даної проблеми: Бородушко І.В. [4], Данілочкіна Н.Г. [5], Попова Л.В. [6], Клімов С.М. [7], Уткін Е.А. [8] та ін. – дозволяє виділити шість концепцій, що сформувалися на сьогодні:

- 1) управлінський облік (80-ті роки ХХ ст.);
- 2) управлінська інформаційна система (кінець 80-х років ХХ ст.);
- 3) планування і контроль (початок 90-х років ХХ ст.);
- 4) координація (90-і роки ХХ ст.);
- 5) управління управлінням (кінець 90-х років ХХ ст.);
- 6) координація процесу ухвалення рішень (2000 роки).

Відповідно до еволюції контролінгу перелічені концепції розвивалися в різний час, і тому в рамках кожної концепції контролінг трактується по-різному. Проте кожен подальший підхід розвиває попередній, акцентуючи увагу на різних аспектах. Але внаслідок того, що в даний час в літературі можна зустріти всі ці концепції, створюється враження плутанини в термінології і відсутність цілісного уявлення про систему контролінгу.

Тому метою даної статті є визначення системи поглядів і принципів, що відображають сучасну концепцію контролінгу.

Постановка завдання:

- розкрити суть поняття «контролінг»;
- визначити основні положення сучасної концепції контролінгу і його роль в умовах глобалізації.

Результати

Контролінг є сучасною концепцією управління діяльністю підприємства, що координує і інтегрує зусилля різних служб і підрозділів щодо досягнення оперативних і стратегічних цілей. Контролінг займається управлінням витратами і прибутком підприємства, знаходженням між ними оптимального співвідношення, розробляє способи уникнення банкрутства і кризових ситуацій.

Виникнення і еволюція контролінгу як інструменту управління безпосередньо обумовлені розвитком і ускладненням структури ринкових відносин. Контролінг (від англ. «controlling») в дослівному перекладі означає керівництво, регулювання, контроль, управління. Контролінг виник у першій половині ХХ ст. як результат

формування нової концепції управління бізнесом [4, с.151]. Проте у Великобританії і США використовується термін «управлінський облік», а в Германії – «контролінг».

У вітчизняній літературі використовуються обидва терміни: «контролінг» і «управлінський облік», оскільки вітчизняна термінологія поки що не устоялася.

Проте, на думку автора статті, правильним буде використання терміна «контролінг», оскільки він більш інформаційно ємний і включає планування, аналіз, контроль, управлінський облік. Таким чином, управлінський облік є одним із найважливіших розділів контролінгу.

Контролінг включає встановлення мети підприємства, поточний збір і обробку інформації для ухвалення управлінських рішень, здійснення функцій контролю відхилень фактичних показників діяльності підприємства від планових, а також, що найбільш важливе, підготовку рекомендацій для ухвалення управлінських рішень. Координуючи, інтегруючи і спрямовуючи діяльність всієї системи управління підприємством на досягнення поставлених цілей, контролінг є синтезом планування, обліку, контролю, економічного аналізу, організації інформаційних потоків [5, с. 3].

Основною причиною появи поняття контролінгу в економічній літературі називають перш за все промислове зростання в США в кінці ХІХ-поч. ХХ ст., який викликав ускладнення процесів планування і появи нових підходів до планування на підприємстві. Безпрецедентне зростання розмірів окремих підприємств і складності виробництва спричинили за собою відповідно необхідність поліпшення методів управління [1, с.108].

У різних країнах розвиток контролінгу відбувався нерівномірно, тому існують різні концепції контролінгу, відповідні різним етапам його розвитку і різним економічним школам.

У вітчизняній практиці контролінг є науковим напрямом, що тільки зароджується, тому досвід застосування контролінгу на сучасних підприємствах є вельми обмеженим. На думку автора, причин цього може бути декілька. З одного боку, нова концепція контролінгу сприймається з великою часткою інерції через недолік кваліфікованих кадрів, інформацію про впровадження і функції контролінгу, а з іншого – в економічній практиці діяльності вітчизняних підприємств в недостатній мірі підготовлений ґрунт для освоєння і впровадження методів контролінгу.

Якщо говорити про визначення контролінгу як економічної категорії, то тут існує великий розкид думок у фахівців, обумовлений історичними аспектами зародження і розвитку даного напрямку наукового знання.

Навести різне формулювання поняття контролінгу в даній статті важливо тому, що в ньому сконцентрована суть кожного варіанта бачення концепцій контролінгу:

- «контролінг – це управління майбутнім для забезпечення тривалого функціонування підприємства і його структурних одиниць» [2, с.13];
- «контролінг – це функціонально відособлений напрям економічної роботи на підприємстві, пов'язаний з реалізацією фінансово-економічної коментуючої функції в менеджменті для ухвалення оперативних і стратегічних управлінських рішень» [6, с.11];
- «... облік і контроль на підприємстві» [11, с.420];
- «... концепція системи управління.»; контролінг «орієнтований, перш за все, на підтримку процесів ухвалення рішень» [7, с. 8];
- «... концепція системного менеджменту, управління організацією або окремим функціональним процесом» [10, с. 210];

- «під контролінгом розуміють концепцію ефективного управління фірмою... система контролінгу інтегрує облік, планування, маркетинг в єдину самокеровану систему» [8, с. 7].

Якщо систематизувати представлені варіанти визначення контролінгу, то найчастіше зустрічається точка зору, що контролінг – це концепція управління (або менеджменту).

Іноді контролінг помилково ототожнюють з контролем. Проте це в корені невірно. Контроль є лише елементом контролінгу, оскільки контролінг є «комплексною міжфункціональною концепцією, метою якої є координація систем планування, контролю і інформаційного забезпечення» [4, с. 152].

Крім того, «контролінг не тотожний контролю: контроль займається фіксацією і оцінкою фактів, що вже відбулися в діяльності підприємства, а контролінг націлений на перспективу, у бік випереджаючого контролю» [5, с. 21], а також оперативного відстежування поточних подій.

Основною метою контролінгу є орієнтація управлінського процесу на досягнення всіх цілей, що стоять перед підприємством. Для цього контролінг забезпечує виконання таких функцій [9, с. 16]:

- інформаційної;
- обліково-контрольної;
- аналітичної;
- функції планування;
- коментуючої.

Однією з найважливіших функцій контролінгу, яка вигідно відрізняє його від решти підсистем управління, є коментуюча. Коментуюча функція контролінгу забезпечує вироблення альтернативних варіантів управлінських рішень, кожен з яких розраховується і обґрунтовується, при цьому підвищуючи ефективність управління за рахунок ухвалення оптимального управлінського рішення керівництвом.

Сучасний стан ринку припускає постійне ускладнення орієнтації підприємства, що веде до якісних змін у всій структурі і методах управління. У цих жорстких умовах перед керівниками все частіше постає завдання недопущення банкрутства і запобігання кризовій ситуації. При цьому контролінг є системою забезпечення тієї, що усуває підприємства на етапах оперативного і стратегічного управління. Функціонування даної системи забезпечується шляхом послідовної реалізації її концепції [9, с. 12].

Сучасна концепція інтерпретації суті контролінгу передбачає використання контролінгу як інструменту, що забезпечує пошук слабких і ліквідацію вузьких місць в діяльності організації і орієнтованого на майбутнє відповідно до поставлених стратегічних цілей підприємства. При такому розумінні контролінгу він задіяний на всіх стадіях управлінського процесу, кінцевою метою якого є забезпечення конкурентоспроможності і прибутковості підприємства.

Узагальнивши ключові положення сучасної концепції контролінгу, які достатньо близькі в більшості публікацій, можна сформулювати їх таким чином.

1. Контролінг – якісно новий і перспективний інструмент у вирішенні завдань менеджменту на підприємстві, адекватний умовам інформаційного суспільства і епохи глобалізації.

2. Контролінг слід розглядати як концепцію керівництва підприємством, орієнтовану на її довготривале і ефективне функціонування в постійно змінних умовах.

3. Контролінг орієнтований на забезпечення вищої ефективності і конкурентоспроможності підприємства в умовах невизначеності і нестабільності ринкового середовища.

4. Контролінг покликаний підтримувати, сприяти оптимізації процесу управління підприємством і ухвалення управлінських рішень.

5. Контролінг реалізує свої функції, ґрунтуючись на базових положеннях системного підходу про інтеграцію, взаємозв'язки, зворотні зв'язки при визначенні комплексної методології, при урахуванні всіх рівнів управління підприємством.

6. Контролінг є інформаційно-аналітичною підсистемою, що обслуговує управлінський процес, де формуються дані для ухвалення управлінських рішень, зв'язаних оптимізацією алгоритму «витрати-прибуток».

7. Контролінг синтезує, зв'язує воедино функції обліку, контролю, аналізу і планування, інтегрує і координує їх, не підміняючи собою жодну з функцій управління, а лише переводячи управління підприємством на якісно новий рівень.

8. Контролінг забезпечує цілісний погляд на діяльність підприємства у минулому, сьогодні і у майбутньому, комплексний підхід до виявлення і вирішення проблем, що постають перед підприємством.

9. Контролінг забезпечує переорієнтацію системи обліку з минулого в майбутнє, створення на базі облікових даних інформаційної системи підтримки управлінських рішень.

10. Контролінг розробляє концепцію єдиної інформаційної системи управління, її впровадження, координацію функціонування інформаційної системи, оптимізацію інформаційних потоків на підприємстві, а також методику збору і обробки даних.

Таким чином, основна ідея концепції контролінгу полягає в підвищенні ефективності оперативного і стратегічного управління підприємством. Оперативний контролінг при цьому забезпечує прибутковість і ліквідність підприємства при зіставленні виручки від реалізації і витрат. Стратегічний контролінг забезпечує життєздатність підприємства, проведення антикризової політики, підтримку потенціалу успіху.

Підсистема контролінгу покликана забезпечувати ефективність схвалюваних управлінських рішень і сприяти оптимізації ділової стратегії і політики системи, що управляє.

Розглядаючи концепцію контролінгу в умовах глобалізації економічних процесів, необхідно виявити ступінь віддзеркалення контролінгу в системі міжнародних норм і стандартів як одній з передумов створення такої системи управління на підприємствах України. Контролінг в системі міжнародних норм і стандартів визначається як «управлінський облік», метою якого є підвищення якості управлінського обліку в глобальному масштабі. Також передумовами створення системи контролінгу є посилення міжнародної конкуренції, нестабільність навколишнього середовища.

Висновки

Таким чином, впровадження на сучасних підприємствах України системи контролінгу дозволить значно збільшити гнучкість при реагуванні на ринкові зміни, істотно підвищивши ефективність управління. Система контролінгу – це той інструмент, який дозволить вижити підприємству в майбутньому і зайняти стійкі позиції на міжнародній арені. Контролінг унаслідок глобалізації ринків стає найважливішим стратегічним чинником в конкурентній боротьбі.

Завдяки впровадженню контролінгу на сучасних підприємствах багато суб'єктів господарювання добиваються зниження витрат на виробництво і в результаті укріплюють свої позиції на ринку, розширюють продаж продукції, що веде до стабілізації вітчизняної економіки.

Підприємства, які ще не усвідомили ролі контролінгу, найближчим часом можуть бути витіснені тими підприємствами, які вже багато років успішно розвиваються за допомогою ефективної роботи служби контролінгу.

В умовах глобалізації економічних процесів для забезпечення конкурентоспроможності на світових ринках підприємці України повинні вивчати і адаптувати концепцію контролінгу до впровадження її на вітчизняних підприємствах.

1. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Д. Хан ; [пер. с нем.]. — М. : Наука, 1978.
2. Манн Р. Контроллинг для начинающих. Система управления прибылью / Р. Манн, Э. Майер ; [пер. с нем. Ю. Г. Жукова]. — М. : Финансы и статистика, 2004.
3. Фольмут Х. Инструменты контроллинга от А до Я / Х. Фольмут ; [пер. с нем.]. — М. : Финансы и статистика, 2003.
4. Бородушко И. В. Стратегическое планирование и контроллинг / И. В. Бородушко, Э. К. Васильева. — СПб. : Питер, 2006. — 192 с.
5. *Контроллинг* как инструмент управления предприятием ; под ред. Н. Г. Данилочкиной. — М. : ЮНИТИ, 2002. — 279 с.
6. Попова Л. В. Контроллинг / Попова Л. В., Исакова Р. Е., Головина Т. А. — М. : Дело и сервис, 2003.
7. Климов С. М. Контроллинг: вопросы теории и практики : учеб. пособие / С. М. Климов, А. Н. Костевят. — СПб. : Знание: ИВЭСЭП, 2005.
8. Уткин Э. А. Контроллинг: российская практика / Э. А. Уткин, И. В. Мартынюк. — М. : Финансы и статистика, 1999.
9. Сухарева Л. А. Контроллинг – основа управления бизнесом / Л. А. Сухарева, С. Н. Петренко. — К. : Эльга, Ника-Центр, 2002. — 208 с.
10. Анн Х. Маркетинг / Анн Х., Багиев Г. Л., Тарасевич В. М. ; под общ. ред. Г. Л. Багиева. — СПб. : Питер, 2005.
11. *Большой экономический словарь* / [под ред. А. Н. Азрилияна]. — М. : Институт новой экономики, 2004.

Отримано 23.12.2007 р.

Н.Б. Буренина

Концепция контроллинга в условиях глобализации экономических процессов

Раскрыта сущность контроллинга, определены основные положения современной концепции контроллинга и его роль в условиях глобализации экономических процессов. Обоснована необходимость изучения и внедрения подсистемы контроллинга на современных предприятиях Украины как средства обеспечения их конкурентоспособности на мировых рынках.